INTELLIGENCE INFO

ISSN 2821 - 8159, ISSN – L 2821 – 8159, Volumul 1, Numărul 1, Septembrie 2022

Rolul informaţiilor într-o societate democratică

Stan Petrescu

Pentru a cita acest articol: Petrescu, Stan (2022), Rolul informaţiilor într-o societate democratică, *Intelligence Info*, **1**:1, 10-28, https://www.intelligenceinfo.org/rolul-informatiilor-intr-o-societate-democratica/

Publicat online: 19.08.2022

ABONARE

Rolul informaţiilor într-o societate democratică

Stan Petrescu

Rezumat

Mondializarea relațiilor umane în toate domeniile, dezvoltarea rapidă a mijloacelor de comunicare, noile tehnici și evoluția științei, dezvoltarea și consolidarea instituțiilor democratice, interdependența progresivă a statelor și apariția unor noi manifestări ale puterii economice, de multe ori pe căi ilicite, cu consecințe politice și sociale, au condus la o transformare a instituțiilor publice, atât interne, cât și internaționale. Ambele planuri se află în permanentă evoluție și se condiționează reciproc. În acest context, serviciile de informații cu atribuțiuni în planul securității naționale și internaționale dobândesc o nouă dimensiune și se confruntă cu provocări inedite.

Cuvinte cheie: informații, societate democratică

INTELLIGENCE INFO, Volumul 1, Numărul 1, Septembrie 2022, pp. 10-28
ISSN 2821 - 8159, ISSN – L 2821 - 8159
URL: https://www.intelligenceinfo.org/rolul-informatiilor-intr-o-societate-democratica/

Motto: „*Obiectivul principal de atins al unui serviciu de informații este suficient de clar: a cunoaște ce se dorește a fi ascuns*”.

Mondializarea relațiilor umane în toate domeniile, dezvoltarea rapidă a mijloacelor de comunicare, noile tehnici și evoluția științei, dezvoltarea și consolidarea instituțiilor democratice, interdependența progresivă a statelor și apariția unor noi manifestări ale puterii economice, de multe ori pe căi ilicite, cu consecințe politice și sociale, au condus la o transformare a instituțiilor publice, atât interne, cât și internaționale. Ambele planuri se află în permanentă evoluție și se condiționează reciproc. În acest context, serviciile de informații cu atribuțiuni în planul securității naționale și internaționale dobândesc o nouă dimensiune și se confruntă cu provocări inedite[1].

În majoritatea statelor cu democrație consolidată, instituțiile de informații și securitate au devenit entități necesare și permanente alături de celelalte instituții ale statului, activitatea lor fiind legitimată ca oricare altă instituție statală, recunoscându-se de către factorii de putere că procesul de culegere, deținerea de informații verificate și exploatarea lor de către factorii de decizie legitimi reprezintă o condiție importantă a procesului de guvernare reală și eficientă.

Scopul principal al oricărui serviciu de informații moderne este acela de a pune la dispoziție informații veridice, oportune, obiective și de valoare decidenților strategici cu privire la interesele interne și externe de securitate ale statului, în vederea apărării intereselor naționale față de amenințările de securitate, indiferent din ce direcție ar veni acestea.

În domeniul raportului societate civilă – servicii de informații ca instrumente ale instituțiilor publice, cea mai spinoasă problemă o constituie controlul civil asupra acestor servicii. Aceasta nu se datorează doar fostelor regimuri nedemocratice, în care serviciile de informații sau securitate erau elementul-cheie al controlului, ci și tensiunii existente, generate de o pretinsă incompatibilitate între „informații” și democrație.

---

[1] Radu-Timofte, Alexandru*: Originile și mărirea, declinul și renașerea lumii informațiilor secrete*, Editura ANI, București, 2004, pp 9-10;

Democrația necesită încrederea populației în cei aleși și, în același timp, transparență. Serviciile de informații trebuie să opereze în secret pentru a-și îndeplini misiunile, ceea ce poate leza, într-o anumită măsură, încrederea și transparența. În timp ce democrațiile solide au dezvoltat mecanisme pentru a putea face față acestei dileme, noile democrații se află în plin proces pentru a le crea sau a le consolida.

Orice discuție despre control și informații este dificilă din mai multe motive. În primul rând, termenii și conceptele asociate informațiilor sunt uneori controversate. În al doilea rând, multe aspecte legate de elemente ale procesului de informații – culegerea, analiza, diseminarea – sunt secrete. Oamenii care lucrează în domeniul informațiilor formează o categorie specială, ei minimizând, în mod deliberat, ceea ce trebuie să știe ceilalți despre ei și despre activitățile lor. În al treilea rând, există relativ puțină literatură de specialitate care să se refere la informații în cadrul procesului de democratizarea societăților.

1. Serviciile de informaţii instrument al instituţiilor publice

George Bush jr arăta că: „O bună guvernare înseamnă acea politică ce poate să ofere garanţia că angajaţii guvernului responsabili cu apărarea Americii dispun de cele mai bune informaţii necesare pentru a lua cele mai bune decizii. Bărbaţii şi femeile din comunitatea noastră informativă oferă Americii tot ce au mai bun în fiecare zi şi în schimb trebuie să le oferim întregul nostru suport. Pe măsură ce vom continua să reformăm şi întărim comunitatea noastră informativă, le vom oferi tot ce este necesar pentru a proteja naţiunea pe care o servesc.[2]"

Serviciile de informaţii, ca instrument în mâinile instituţiilor publice, pot fi folosite atât în cel mai bun mod, cât şi în cel mai rău: ele pot constitui mijlocul de a depista preventiv şi de a controla situaţiile periculoase pentru societate, dar ele pot fi de asemenea deturnate de la rolul lor şi pot servi ca mijloc de şantaj secret. Este deci evident că este necesară o serie de elemente care să contrabalanseze acest risc în cadrul societăţii democratice contemporane care să garanteze respectarea legilor ce reglementează existenţa

[2] Strategia de Securitate a SUA, martie 2002.

şi activitatea structurilor de informaţii; astfel, în timp ce puterea executivă supraveghează gestionarea diferitelor situaţii şi puterea judiciară remediază lipsurile cadrului legislativ, puterea legislativă are rolul de a regla prin lege cadrul acţiunii şi să verifice respectarea lui.

Informaţiile exacte şi oportune cu privire la activităţile, capacităţile, planurile şi intenţiile puterilor, oganizaţiilor, cetăţenilor străini şi ale agenţilor acestora sunt esenţiale pentru securitatea naţională a statelor democratice.

Comunitatea Informativă va pune la dispoziţia decidenţilor şi celorlalte instituţii cu atribuţii în domeniul securităţii, informaţiile necesare pe baza cărora să se ia decizii cu privire la administrarea şi dezvoltarea politicii economice, de apărare şi externe, şi la protejarea intereselor naţionale ale ale ţării faţă de ameninţările externe pentru securitate cu alte cuvinte pentru realizarea unei bune guvernări.

Serviciile de informaţii asigură culegerea informaţiei în conformitate cu trebuinţele statului. Crearea unor politici fundamentale şi luarea deciziei necesită informaţie adecvată şi analize pertinente.

Spionajul implică, pur şi simplu, culegerea şi analizele informaţiei şi transformarea acestora în date secrete, în timp ce contraspionajul este responsabil de aflarea de informaţii sau de activităţi destinate să neutralizeze serviciile de spionaj ostile.

În democraţie, pentru ca serviciile de informaţii să-şi realizeze activităţile, în mod eficient, există unele domenii de activitate care sunt şi trebuie să rămână clasificate. Toate serviciile de informaţii solicită asigurarea secretului asupra acestor obiective. Ele trebuie să fie capabile să garanteze protecţia identităţii surselor cât şi protecţia informaţiilor primite.

Secretizarea este necesară deoarece este singura modalitate să asigure cetăţenilor securitatea. Trebuie împiedicată dezvăluirea publică a oricărei surse a celor care lucrează pentru o agenţie de informaţii.

Păstrarea secretului şi dreptul de a fi informat nu sunt noţiuni imuabile, astfel încât să se excludă reciproc. Unele ţări democratice au promovat tactica concesiilor care, deşi criticabilă, dă, totuşi rezultate.

Există obiceiul ca unele scurgeri de informaţii să aibă explicaţii plauzibile şi, în acelaşi timp, să furnizeze opiniei publice informaţii valoroase care să-i ajute să-şi judece aleşii.

O altă justificare, pentru astfel de scurgeri de informaţii, ar fi că, fără ele, abuzurile nu ar fi făcute niciodată publice. Vezi afacerea ţigareta.

Este un fapt esenţial dacă guvernul este interesat şi caută cooperarea serviciilor sale de informaţii cu serviciile secrete sau altor state, menţinerea caracterului secret al originii atât a datelor secrete cât şi a informaţiilor specifice. Toate aceste informaţii rămân proprietatea naţiunii care le-a oferit şi pe viitor nu pot fi diseminate fără permisiunea serviciului de origine. Din moment ce s-au perfectat aranjamente cu alte servicii de informaţii pentru realizarea de schimburi, menţinerea secretului este aşteptat şi de la serviciile străine partenere.

2. Organizare

Serviciile de informaţii civile şi militare se organizează în raport de interesele de securiate al statului, de forma sa de guvernământ, precum şi de panoplia de riscuri şi ameninţări care aduc atingere securităţii statale. Tot atât de devărat este faptul că puterea şi eficienţa unui serviciu de informaţii este dată şi de puterea economică şi politică a acelui stat, de consideraţia arătată de decidenţii politici acestor servicii, precum şi de angajamentele pe care statul le are în viaţa internaţională. Suntem membrii NATO şi de la 1 ianuarie 2007, în UE.

În organizarea unui serviciu de informații se va avea în vedere principiul separării între serviciile interne și cele externe.

Statele democrate îşi separă serviciile interne de cele externe. Acest fapt este justificat prin diferitele misiuni şi, mai mult chiar, prin faptul că se pot aplica reguli şi legi distincte operaţiilor de informaţii pe teritoriul naţional faţă de cele externe.

Misiunea serviciilor interne de informaţii este obţinerea, corelarea şi evaluarea informaţiei cu relevanţă pentru securitatea internă. Starea de siguranţă internă este necesară pentru protecţia statului, teritoriului şi societăţii împotriva actelor de terorism, spionaj, sabotaj, actelor subversive a terorismului, crimei organizate, producţiei şi traficului de narcotice etc.

Misiunea serviciilor externe de informaţii constă în obţinerea, corelarea şi evaluarea informaţiilor cu relevanţă pentru securitatea internă şi pentru protecţia obiectivelor strategice.

Separarea între serviciile interne şi cele externe necesită coordonarea culegerii de informaţii referitoare la ameninţările, la pericolele şi riscurile transnaţionale: terorism, proliferare, droguri. Informaţiile sunt culese de ambele servicii pe acelaşi subiect. De aceea trebuie asigurată o colaborare care să permită accesul regulat la informaţiile fiecăreia din părţi.

În mod ideal, coordonarea culegerii de informaţii este asigurată de o entitate executivă situată la un nivel superior – de exemplu, Consiliul Naţional de Securitate – care înştiinţează preşedintele sau prim-ministrul cu privire la integrarea internă, externă, economia mondială şi politicile militare în raport cu securitatea naţională. Aceste entităţi asigură analizele, îndrumările şi orientarea conducerii tuturor activităţilor de informaţii interne şi externe.

Un alt principiu de care trebuie să se țină cont în proiectarea unor structuri de informaţii îl constituie s*eparaţia dintre serviciile de informaţii şi organismele judiciare*

Legile în vigoare şi informaţiile au scopuri fundamental diferite. În timp ce obiectivul legii în vigoare este de a condamna într-un caz specific de criminalitate, sarcina serviciului de informaţii este de a culege cât mai multă informaţie posibilă asupra unor ameninţări posibile asupra statului şi societăţii. Astfel, un serviciu de informaţii va prefera să nu racoleze un criminal identificat – dacă acest lucru va reduce capacitatea de a culege informaţii în viitor. De asemenea, un serviciu de informaţii nu va dori să divulge aceste informaţii într-un proces deschis de teama deconspirării surselor de informare. Totuşi, funcţia informaţiilor despre criminalitate (culegerea de informaţii despre crima organizată) necesită abilităţi similare celor utilizate de către agenţiile de informaţii. În anumite situaţii, ţintele serviciilor interne de informaţii pot fi implicate în crima organizată după cum interesele a două organizaţii pot fi depăşite.

În plus, agenţiile de informaţii nu deţin autoritatea de a instrumenta investigaţii judiciare, nu au mandat de a aresta şi nu au competenţa de percheziţie în case. Atunci când este evident că delictul a fost comis, culegerea dovezilor şi executarea arestării vor fi analizate de către specialiştii forţelor de poliţie.

În nici un caz, serviciul intern de informaţii nu trebuie să fie niciodată implicat în vreo activitate politică internă.

Munca de informaţii reprezintă în primul rând un exerciţiu intelectual. Informaţia poate servi un instrument ce va înlocui teama, ignoranţa şi suspiciunea cu, cunoaştere şi încredere. Cele mai bune rezultate în munca de informaţii se bazează pe toate sursele de informaţii. Acestea pot fi obţinute în câteva moduri. Indiferent de obiectiv, militarii au un rol util dar controlul de ansamblu trebuie să fie de natură politică. Nu există îndoială, că, într-un stat democratic, serviciu intern de informaţii este o sarcină de natură civilă.

Alături de informații, contrainformaţiile reprezintă efortul naţional de a contracara serviciile de informaţii străine şi, grupurile şi mişcările politice controlate din exterior, care, adesea sunt sprijinite de servicii de informaţii, începând de la infiltrarea în instituţiile statului şi stabilirea potenţialului de angajare în activităţi de spionaj, acţiuni subversive sau de sabotaj.

Contrainformaţiile diferă de serviciile de culegere de informaţii, prin faptul că acestea există pentru a contracara o ameninţare, fie că ea provine de la un serviciu de informaţii ostil sau din partea unor grupuri non statale şi astfel se situează la un anume grad de reacţie. Cu câteva excepţii, rezultatele din serviciile de contrainformaţii nu sunt produse în termen scurt.

Serviciul de informaţii are întotdeauna înfățișarea statulu pe care îl deservește. În general, toate statele democratice âşi proiectează servicii de informaţii care să servească intereselor de securitate ale statului emocrta neavând obiective de supraveghere a populaţiei su dizidenţelor. Acestea produc informaţii pentru asiurarea unei bune guvernări şi pentru apărarea securităţii cetăţeanului.

Toate serviciile de informaţii sunt supuse controlului civil. În regimurile totalitare sau autoritare serviciile de informaţii servesc autocraţilor sau autocraţiilor pentru a-şi menţine puterea prin supravegherea strânsă a vieţii politicie şi a societăţi civile, în numele unei, aşa zise, democraţii. Un serviciu de informații arată exact așa cum este regimul politic ce l-a creat.

3. Controlul serviciilor de informații

În regimurile democratice, puterile executivă, legislativă şi juridică exercită o supraveghere asupra serviciilor de informaţii şi a activităţii acestora. Fiecare element îşi are rolul său într-un mecanism de supraveghere şi centralizare, al cărui obiectiv este

asigurarea caracterului de legalitate, proporţionalitate şi proprietate pentru activităţile care sunt dirijate într-un mediu clasificat. În cadrul acestei proceduri de supraveghere, puterea executivă joacă un rol decisiv. Cu cât este mai înalt eşalonul executiv de supraveghere cu atât mai serios se execută sarcinile.

Nivelul executiv este cel încărcat cu responsabilitatea pentru audiere şi control al serviciilor de informaţii. În acest fel se crează baza necesară pentru asigurarea transparenţei şi controlul parlamentar.

Există mai multe mecanisme de control asupra activității serviciilor de informații.

Un prim mecanism comun de control al serviciilor de informații este existența mai multor agenții diferite, pentru a împiedica o singură entitate să aibă monopolul asupra produselor de informații. O posibilă soluție poate fi crearea de servicii de informații separate pentru armată și poliție. Pe de altă parte, este nevoie de agenții diferite pentru culegerea informațiilor interne și externe.

Această înmulțire a serviciilor poate că nu constituie cel mai eficient sistem, de vreme ce diferite servicii au tendința de a se confrunta între ele pentru teritoriu și pentru acces la cei care iau decizii, dar elimină posibilitatea deținerii monopolului de către o singură organizație sau individ și creează oportunități pentru un control democratic. Cele mai multe țări care caută să-și reformeze structurile de informații au făcut progrese în această direcție.

Al doilea mecanism pentru controlul democratic este supravegherea

externă. Supraveghează cineva serviciul de informații sau el singur are responsabilitatea de a-și monitoriza propriile performanțe ? A doua opțiune este foarte periculoasă pentru democrație. Dacă serviciile de informații sunt sau urmează să fie puse sub control civil democratic, atunci este clar că guvernele trebuie să instituie supravegherea[3].

Supravegherea executivă se referă, în general, la probleme de eficiență, respectiv dacă serviciile de informații funcționează eficient și își îndeplinesc misiunile.

[3] În SUA, supravegherea asupra serviciilor de informații s-a extins în timp, astfel încât agențiile de securitate au inspectori generali, iar partea executivă și cele două camere ale Congresului mențin corpuri de supraveghere.

Supravegherea juridică implică, de obicei, probleme de legalitate și respectarea drepturilor omului.

Legislativul monitorizează atât eficiența, cât și legalitatea activităților ofițerilor și (SI). Noile democrații accentuează această funcție de supraveghere legislativă[4]. Dacă aceste mecanisme funcționează cu adevărat, depinde de alcătuirea comisiei de supraveghere, de numărul și calitatea membrilor. Supravegherea publică, în principal o funcție a mass-mediei, se concentrează, de obicei, asupra aspectelor relative la legalitatea activităților de spionaj.

Există o dilemă intrinsecă problemei controlului, și anume alegerea între controlul democratic asupra serviciilor de informații și eficacitatea acestora în a-și face datoria de a apăra națiunea. Această dilemă poate fi redusă conceptual la tensiunea dintre posibilitatea de a fi trase la răspundere, ceea ce necesită transparență, și misiunile executate în secret.

În acest caz, se pune întrebarea dacă nu cumva supravegherea poate avea ca rezultat scurgerea de informații sau deconspirarea agenților. Democrațiile se luptă constant cu acest paradox, la care nu există soluție simplă sau sigură. Atunci când se ia în discuție supravegherea legislativă în unele țări, problema încrederii sau simțul responsabilității legislatorilor apare mereu în discuție[5]. Mai mult decât supravegherea legislativă, noile democrații trebuie să-și dea seama de nevoia de a se lupta cu întrebări despre cum și de către cine ar trebui implementată supravegherea.

Se întâmplă că reformele în domeniul informațiilor au loc, de obicei, doar când este descoperit un scandal, forțând, astfel, politicienii să răspundă solicitărilor publice ca ei „să facă ceva".

Logic, această situație este și mai răspândită în noile democrații, din cel puțin trei considerente. Întâi, politicienilor le poate fi teamă să se opună aparatului de informații prin eforturi de a-l controla, pentru că agenția poate deține sau obține informații secrete, uneori stânjenitoare despre ei. În al doilea rând, le poate fi teamă pentru că agenția s-a angajat în trecut în acțiuni violente, iar politicienii nu sunt siguri că s-a depășit situația de criză. În al

[4] Argentina și Brazilia dețin acum supraveghere legislativă, dar nu și Guatemala.

[5] Este foarte dificil să se facă judecăți în mod a priori asupra acestei probleme, dar trebuie observat că, din anii '70, de când supravegherea legislativă a fost impusă în SUA, s-au înregistrat mai puține cazuri de dezvăluiri de informații clasificate din partea membrilor Congresului decât scurgeri din ramura executivă.

treilea rând, nu sunt voturi de câștigat în încercarea de a controla organizația despre care mulți oameni nu știu prea multe sau vor să o ignore.

În afară de situațiile de criză, cei mai mulți politicieni din statele democratice consideră că au puțin de câștigat servind comitetele de supraveghere ale serviciilor de informații sau implicându-se în activități de rutină în acest domeniu, care, prin natura lor, vor avea puțină recunoaștere publică și, de aceea, vor câștiga mai puțin capital politic.

Într-un studiu efectuat de Centrul de Relații Civili-Militari[6], s-a constatat că se poate discuta de rezultate bune în controlul serviciilor de informații doar în acele țări care au soluționat deja problemele generale ale controlului civil al armatei și care au început să instituționalizeze structurile și procesele pentru acest control. În țările în care nu s-au făcut încă acești pași, mediul rămâne prea opac sau tensionat pentru discuții deschise despre SI și supravegherea lor. În niciun caz, serviciile de informații nu reprezintă prima problemă de care noua conducere civilă vrea să se ocupe.

În regimurile democratice, puterile executivă, legislativă și juridică exercită o supraveghere concretă asupra serviciilor de informații și a activității acestora. Fiecare element își are rolul său într-un mecanism de supraveghere și centralizare, al cărui obiectiv este asigurarea caracterului de legalitate, proporționalitate și proprietate pentru activitățile care sunt dirijate într-un mediu clasificat. În cadrul acestei proceduri de supraveghere, puterea executivă joacă un rol decisiv. Cu cât este mai înalt eșalonul executiv de supraveghere, cu atât mai serios se execută sarcinile.

Nivelul executiv este cel încărcat cu responsabilitatea pentru audiere și control al serviciilor de informații. În acest fel se creează baza necesară pentru asigurarea transparenței și controlul parlamentar.

Serviciile de informaţii reprezintă o armă a guvernului la fel ca şi poliţia şi pompierii. De aceea, ele trebuie să acţioneze în conformitate cu politicile statului şi să urmeze obiectivele relevante ale acestor politici. De aceea trebuie să existe un sistem concret de sarcini, controlat nu numai de însăşi agenţiile de informaţii ci şi de către departamente ale instituţiilor statului în sarcina cărora este culegerea informaţiilor.

---

[6] Centrul de Relații Civili-Militari din cadrul Naval Postgraduate School, Monterey, California, SUA.

În general, cu cât se acordă un mai mare interes şi atenţie asupra activităţii serviciilor cu atât serviciile vor deveni mai preocupate cu dirijarea treburilor zilnice ale guvernului şi, cu atât mai mult ele vor deveni subiectul verificărilor şi bilanţurilor.

Serviciile trebuie să aibă asigurate legalităţile acţiunilor ce le vor îndeplini. De aceea, comunitatea informativă necesită - pe lângă legislaţie – ordine de execuţie, directive şi reglementări care să le îndrume activităţile. De asemenea este nevoie de un sistem de coordonare şi de anume mecanisme pentru controlul activităţii.

Serviciile de informaţii au nevoie de un regim bine statuat care să elibereze autorizarea modalităţilor prin care se pot colecta informaţii, în sensul asigurării că obiectivele de necesitate şi proporţionalitate sunt considerate în mod adecvat înainte ca acţiunea să se întreprindă. Una din cele mai intensive metode solicită semnătura ministrului responsabil. În unele ţări rolul autorizării cade în sarcina justiţiei. Dar executivul tinde să se situeze într-o poziţie mai bună pentru a determina ce politică trebuie adoptată în securitatea internă şi externă şi în apărarea naţională. Serviciile trebuie analizate pentru modalităţile în care folosesc informaţiile. Trebuie definit ce informaţii sunt sensibile, nivelele de clasificare şi autoritate, de clasificare sau reducerea gradului de clasificare, asigurarea informaţiilor clasificate etc.

Una din principalele sarcini ale organismului de supraveghere şi control este de a se asigura că serviciile de informaţii funcţionează în mod adecvat: adică, ele survolează problemele reale, culeg informaţii adecvate şi răspund trebuinţelor celor ce iau decizii.

Originea supravegherii trebuie să fie în cele din urmă preşedintele, primul-ministru sau Consiliului Naţional de Securitate. Există raţiuni practice pentru care aceştia şi ministrul responsabil nu pot acorda atenţie deplină tuturor sarcinilor de supraveghere.

De aceea, problemele ţărilor democrate desemnează persoane sau stabilesc comitete sau jurii însărcinate cu supravegherea activităţilor de informaţii. Persoanele individuale pot fi investite ca inspectori, controlori, consilieri etc. şi care raportează preşedintelui, primului ministru sau ministrului responsabil.

Comitetele pot fi desemnate pentru a raporta unui Consiliu Naţional. Aceste comisii/comitete pot fi constituite din membri din afara guvernului, persoane caracterizate prin natura integrităţii, capacităţilor, diversivităţii fondului şi experienţei. Totuşi, nici un membru nu trebuie să manifeste vreun interes personal sau vreo relaţie cu o anume agenţie

de informaţie. Unele ţări deţin comitete pentru supravegherea activităţii informative şi pentru analiza politicii pentru examinarea performanţei şi politicii.

4. Supravegherea legislativă

Autoritatea parlamentară de desemnare a bugetului asigură controlul asupra bugetelor organizaţiilor de informaţii. Natura sferei de informaţii limitează informaţiile ce pot fi oferite publicului. Ca reprezentanţi ai opinii publice, comisia parlamentară de supraveghere trebuie să aibă acces la informaţiile clasificate. Trebuie să i se permită să solicite rapoarte, să audieze şi să conducă investigaţii pentru a demonstra abuzurile. Pentru a putea realiza această sarcină, acei parlamentari implicaţi trebuie să deţină pe lângă integritate – încrederea serviciilor de informaţii cât şi a societăţii civile.

Pentru o comisie desemnată, misiunea şi sarcinile sale trebuie limitate doar la activitatea de informaţii, orice altă muncă o va împovăra. Mai mult, comisia reprezintă un organism, un corp politic şi constituie subiectul unor controverse politice. Membrii comisiei trebuie să manifeste responsabilitatea de a evita controversele în momentele de criză iar serviciile de informaţii trebuie să manifeste responsabilitatea de a-şi masca obiectivele misiunilor şi de a nu fi puse de către comisie în postura de a urmări noi obiective. Un alt punct critic al supravegherii îl constituie echilibrul dintre independenţă şi criticism, pe de o parte, şi menţinerea relaţiei de muncă dintre comisie şi agenţiile de informaţii, pe de altă parte.

5. Supravegherea juridică

Ordinea constituţională include catalogul drepturilor şi libertăţilor fundamentale şi a măsurilor eficiente pentru protecţia acelor drepturi împotriva oricărei forme de violare. Nici un serviciu de informaţii nu poate ameninţa în mod arbitrar acele drepturi şi libertăţi; dacă se întâmplă acest lucru, atunci au loc ameninţări la adresa ordinii constituţionale în loc să o protejeze.

Munca de informaţii este esenţială în pregătirea luării deciziei dar pentru obţinerea de informaţii sunt necesare măsuri specifice, în parte pentru a justifica necesităţi guvernamentale care trebuie dirijate în maniera de a păstra şi a direcţiona conceptele determinate ale proprietăţii, libertăţilor civile şi a drepturilor civile. În acest sens,

supravegherea se impune cel mai mult. Supravegherea juridică impune anumite limite în obţinerea unui echilibru adecvat între protecţia drepturilor individuale şi achiziţia informaţiilor esenţiale. Autoritatea juridică supremă trebuie să aprobe setul de proceduri stabilite.

6. Cadrul legal

Comunitatea de informaţii necesită crearea unui cadru legal în care să opereze serviciile de informaţii. Acest cadru trebuie să definească zona de responsabilitate a serviciilor, limitele de competenţă, mecanismele de supraveghere şi monitorizare cât şi mijloacele legale de prelucrare a plângerilor în cazul violării drepturilor. De aceea, comunitatea de informaţii solicită un sistem de reglare statutar, de coordonare şi control pentru îndrumarea muncii. Acest sistem poate fi dirijat prin legi, ordine executive, directive şi reglementări ministeriale sau ale agenţilor.

Legislaţia naţională trebuie să stabilească misiunile fundamentale, responsabilităţile, restricţiile, structurile şi relaţiile dintre serviciile de informaţii asociate în comunitatea de informaţii. Legea impune limitele în care, alături de protecţia datelor şi alte câmpuri de aplicaţie, să se realizeze un echilibru între protecţia drepturilor individuale şi achiziţia informaţiilor esenţiale. În mod ideal, legea nu trebuie construită pentru autorizarea activităţilor legale şi nici nu va asigura vreo excepţie de la oricare altă lege.

7. Procesul de reformă

Este un fapt de la sine înţeles că reforma în sistemele de informaţii este un proces cu dificultăţi speciale. Organizaţiile de informaţii asociate cu regimuri ex-dictatoriale sunt discreditate în mod frecvent. Fără îndoială, pentru a proteja reputaţia noii democraţii, reforma agenţiilor de informaţii trebuie realizată în mod adecvat şi cu deplină transparenţă. Aceasta nu poate fi realizată în izolare.

În special, în statele care trec prin transformări politice, codurile de legi politice şi etice ale trecutului se pot constitui într-un impediment al reformelor. Acestea vor trebui prelucrate la nivelul serviciilor, la nivelul politic cât şi în societate ca întreg. Pe de altă parte, reforma în serviciile de informaţii poate ajuta în sensul depăşirii trecutului.

8. Parteneriatul serviciilor de informaţii cu societatea civilă

Pentru a dezbate principiile fundamentale ale monitorizării serviciilor în cauză este importantă adoptarea unor considerente de bază.

În primul rând, ce înseamnă „informaţia"? În acest context, este vorba de informaţia care se referă la ameninţări strategice care pot periclita supravieţiurea unei naţiuni. Acestea pot fi a atât de natură externă, cât şi interne, implicând cetăţeni care operează în cadrul graniţelor naţionale. Diferenţa între cele două tipuri de ameninţări face distincţia între prerogativele legale şi limitele aplicabilităţii acestora.

În al doilea rand, care ar fi informaţiile utile? În cazul de faţă, cele care permit unui stat să anticipeze şi să adopte măsuri împotriva ameninţărilor la adresa securității naţionale.

În al treilea rand, orice democraţie modernă trebuie să îşi asume angajamentul respectării şi apărării drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti. O legislaţie adecvată, transparenţa guvernamentală (instituţională), libera circulaţie în interiorul şi în afara graniţelor naţionale constituie obiectivele de bază ale unei democraţii. În acest context, permeabilitatea graniţelor facilitează tranzitul deopotrivă de factori pozitivi şi negative, în timp ce culegerea de informaţii utile protejării siguranţei naţionale trebuie să fie eficientizată şi conformată principiilor democratice, astfel încât neutralizarea factorilor negativi să nu trezească temerile şi ostilităţile societăţii civile privind potenţialul pericol de lezare gravă a drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti.

În al patrulea rând, pentru a fi eficiente, serviciile de informaţii trebuie să beneficieze de sprijin public şi de susţinere, acţionând doar în conformitate cu legea şi sub supravegherea unor comisii de monitorizare a activităţii; în caz contrar, rolul acestor servicii devine controversat, alimentând permanent suspiciuni şi neîncredere, creând disensiuni, destabilizare sau conflicte.

Esenţial pentru o societate democratică este ca serviciile de informaţii să fie receptive şi să se adapteze cerinţelor poporului; statul nu se confundă cu un anume partid politic, iar culegerea de informaţii în scopuri politice depăşeşte limitele legale ale acestei activităţi.

În al cincilea rând, secretizarea, esenţială în culegerea de informaţii, poate genera neîncredere şi suspiciune, de aceea este nevoie de o monitorizare eficientă a acestei activităţi, pentru contracararea unei imagini nedorite. Secretizarea, în esenţa ei, este o

provocare specială la adresa statului democratic, întrucât pune sub semnul întrebării "sinceritatea" unei administraţii.

Neîncrederea manifestată de cetăţeni cu privire la activităţile desfăşurate de serviciile de informaţii reprezintă o problemă general valabilă în toate statele. Una din principalele modalităţi de contracarare a neîncrederii cetăţenilor în serviciile de informaţii este ca acestea să acţioneze cu prudenţă, în conformitate cu standardele legale comunicate public, iar comisiile de monitorizare a activităţii să se asigure că obiectivele şi metodologia sunt în deplină armonie cu normele legale, principiile şi strategia societăţii în care funcţionează.

Prin lege se pot impune limite cu privire la activitatea de informaţii, fără a fi afectate funcţiile adecvate ale acestora; prin folosirea de entităţi independente, responsabile în faţa societăţii civile, pot fi create modalităţi eficiente de interpretare şi punere în aplicare a legilor existente.

Separarea reală a puterilor în stat poate crea un sistem extrem de favorabil unui control independent. Fără structuri de monitorizare, activitatea de culegere de informaţii poate fi mai puţin riguroasă, existând pericolul recurgerii la standarde şi mijloace de culegere controversate din punct de vedere legal.

9. Controlul asupra activităţilor de culegere de informaţii

Sarcina de monitorizare a serviciilor de informaţii presupune două dimensiuni. În primul rând, la nivel organizaţional, un stat trebuie să se asigure că serviciilor secrete militarizate li se acordă doar acele responsabilităţi şi prerogative şi doar acel grad de protecţie a securităţii necesar pentru asigurarea siguranţei naţionale.

În al doilea rând, la nivel individual, trebuie să existe un mecanism de stimulare, monitorizare şi cultură care să impună respectarea restricţiilor impuse asupra obiectivelor şi prerogativelor serviciilor de informaţii şi care să le conştientizeze de faptul că nu deţin şi capacitatea de a ascunde operaţiunile şi adevăratele motive sub pretextul asigurării siguranţei naţionale şi al protejării secretelor. Începutul logic îl constituie dezbaterile privind obiectivele şi metodele permise în activitatea de culegere de informaţii. Într-o societate democratică, există două modalităţi prin care poate fi definită activitatea de monitorizare a mijloacelor şi metodelor utilizate în culegerea de informaţii.

În primul rând, alegerea ţintelor trebuie să fie justificată de fapte care să asigure conexiunea cu obiectivele legitime din punct de vedere democratic ale culegerii de informaţii.

În al doilea rând, asigurarea protecţiei împotriva pericolelor reprezentate de operaţiunile de culegere de informaţii - definirea principiilor acceptate de opinia publică dintr-un stat democratic - este realizată prin evaluarea, adoptarea şi implementarea unui set de legi care impune restricţii asupra metodelor utilizate în derularea operaţiunilor de culegere de informaţii şi asupra dezvăluirii de informaţii despre cetăţeni sau rezidenţi ai statului respectiv.

Una dintre provocările cu care se confruntă noile democraţii în elaborarea reglementărilor privind serviciile de informaţii o constituie dezvoltarea structurilor de profil private.

10. Mijloacele de exercitare ale controlului parlamentar în UE

Politica gestionării informaţiilor, destinată să asigure securitatea statului şi buna funcţionare a organismelor publice însărcinate cu securitatea statului este expresia responsabilităţii guvernelor care dau socoteală parlamentelor în acelaşi mod în care fac acest lucru pentru celelalte sectoare ale vieţii politice.

Se găsesc în ţările UE diferite organisme însărcinate cu culegerea de informaţii pentru asigurarea securităţii statului: ţările care au ales o structură diversificată pentru a evita formarea unei puteri oculte au introdus o distincţie clară între domeniul civil şi cel militar, cu servicii de informaţii distincte; servicii care se subordonează Ministrului de Interne sau Ministrului Apărării şi, în anumite cazuri, parţial, Ministrului Justiţiei. În alte ţări, această distincţie nu a fost considerată nici utilă, nici funcţională iar responsabilitatea privind serviciile secrete revine direct Primului Ministru, responsabilitate pe care Primul Ministru o împarte, în domeniul secretelor de stat, cu Preşedintele Republicii.

În fiecare sistem, culegerea şi gestionarea informaţiilor secrete trebuie să se efectueze fără a cădea în excesele care au caracterizat majoritatea dictaturilor pe care le-a cunoscut istoria.

Pe de altă parte, cetăţenii trebuie să fie asiguraţi cu privire la utilizarea corectă a acestor date şi parlamentele au dorit să legifereze găsind o formulă originală de control şi de garanţie.

Primul obiectiv al rolului jucat de parlamentari este de a verifica respectarea cadrului legislativ de către serviciile de informaţii, cadru pe care parlamentele însele l-au fixat prin aprobarea legilor instituind sistemele de securitate ale statelor: în aceste legi ei au trebuit să asigure mai întâi echilibrul între securitate şi libertate, între interesul colectiv şi drepturile cetăţenilor, fixând punctul intermediar în funcţie de situaţia reală şi de istoria fiecărei ţări.

Situaţia fiecărei ţări determină de asemenea ce tip de control pot să exercite parlamentele, în opoziţie sau în colaborare cu serviciile de informaţii, sau ambele în acelaşi timp.

În sfârşit, parlamentele au rol de arbitraj între serviciile secrete şi opinia publică, asupra căreia ele trebuie să exercite un rol pedagogic de informare, ajutând-o să înţeleagă utilitatea şi necesitatea acestor activităţi ale căror obiective au fost acceptate democratic.

Informaţiile necesare securităţii statului sunt totodată mai speciale şi prin natură, conţinutul lor nu poate fi dezvăluit dinainte şi nici, în multe cazuri, nu poate fi discutat sau adus la cunoştinţa opiniei publice. Serviciile, nu pot fi dirijate nici prea meticulos, nici controlate în detaliu, pentru că eficacitatea lor operaţională ar avea de suferit. În acelaşi timp, este vorba despre o activitate exercitată în ţări democratice în care drepturile la libertate şi la demnitate individuală sunt respectate de sistem şi în care opinia publică nu admite abuzurile puterii. În acest context este dificil să împaci exigenţele de confidenţialitate şi exercitarea controlului parlamentar cu respectarea drepturilor cetăţenilor.

Pentru a-şi exercita funcţia de control asupra activităţii guvernelor, camerele dispun de puteri de informare, de urmărire şi control prevăzute în reglementările interne, de exemplu: întrebări, hotărâri, anchete, misiuni de studiu etc. Este vorba de mijloace clasice, comune aproape tuturor parlamentelor moderne.

După constatarea ineficacităţii mijloacelor clasice de control parlamentar, majoritatea Adunărilor au dorit să grupeze aceste activităţi mai degrabă dispersate în cadrul unui singur organism ad-hoc, încercând să rezolve conflictul între imperativul rezervei şi

al secretului, indispensabile pentru activitatea serviciilor de informaţii şi transparenţa necesară controlului parlamentar conform principiilor democratice ale ţărilor noastre. Aceste organisme, create sub formă de mici comitele specializate, cu competenţe bine delimitate, trebuie să aplice norme destul de stricte pentru munca lor. Comitetele există de acum în aproape toate ţările noastre; multe sunt în faza de transformare şi, acolo unde nu sunt încă, este o dezbatere în curs şi propuneri în studiu.

Înainte de a examina experienţa fiecărei ţări, ar trebui să ne interesăm de diferitele aspecte ale acţiunii parlamentare, aşa cum se prezintă concret. Se pot releva 3 funcţii:

- urmărirea, controlul şi scrutinul, care corespund celor 3 nivele de intervenţie vis-a-vis de acţiunea serviciilor de informaţii;
- urmărirea se exercită pe baza rapoartelor juridice pe care serviciile le prezintă prin intermediul ministrului responsabil şi care furnizează ocazia dezbaterilor generale asupra finalităţilor muncii îndeplinite. Controlul reflectă apoi posibilitatea parlamentarilor de a cere accesul la anumite dosare şi de a chema responsabilii să-şi justifice anumite acţiuni;
- scrutinul, în fine, este activitatea tipică a unei democraţii parlamentare care exprimă, prin vot, aprobarea proiectelor de activităţi a serviciilor, mai întâi prin afectarea creditelor necesare, până la încrederea politică în ministrul responsabil sau în guvern, în ansamblul său.

Cât despre alegerea organului parlamentar cel mai adaptat, ţinând cont de complexitatea şi sensibilitatea problemei, se poate distinge un control exercitat direct de un comitet parlamentar asistat de experţi sau de un organism care poate fi o comisie tehnică sau un ombudsman, numit de parlament. Această alegere este legată de asemenea de voinţa legislatorului de a îndepărta, într-o anumită măsură, politica de această funcţie, care trebuie să fie neutră şi să constituie o garanţie pentru cetăţeni.

Concluzii

Controlul democratic exercitat asupra serviciilor de informaţii este important din mai multe motive:

1. asigură un echilibru între sectorul securităţii şi cel al libertăţilor civile;
2. în orice societate deschisă şi liberă, populaţia are tendinţa de a privi cu suspiciune serviciile de informaţii, fapt ce poate fi evitat prin organizarea de dezbateri publice, pentru asigurarea cetăţenilor că obiectivele urmărite sunt legale şi democratice;
3. este esenţial ca cetăţenii să fie convinşi că aceste servicii operează numai în baza legii, că respectă prevederile legale şi că sunt supuse controlului democratic.
4. o nouă democraţie impune transformarea serviciilor de informaţii în baza unui cadru legal bine formulat, în conformitate cu principiile unei societăţi libere;

5. acest proces presupune renunţarea la „aparatul de stat" închis şi represiv şi înlocuirea lui cu un serviciu transparent, fireşte, în limita restricţiilor prevăzute de lege.

Putem aprecia, după efectuarea unui studiu comparative între principalele instituții de securitate din statele de democrație, inclusiv cele ale României, că supravegherea și controlul serviciilor de informații sunt reglementate prin lege și că instrumentele de control se găsesc la nivelul administrativ, executiv, juridic și parlamentar. Totodată, constatăm că puterea controlului parlamentar este în creștere.

Această creștere, precum și perfecționarea instrumentelor controlului parlamentar au avut ca punct de plecare evitarea oricăror greșeli și erori în activitatea informativă, eliminarea oricăror suspiciuni legate de unele activități ilegale ale serviciilor, de evitare a abuzurilor și a unor scandaluri ce țin prima pagină a ziarelor, dar și evitarea unor factori de risc din interiorul organizațiilor care ar putea să le conducă spre unele eșecuri iremediabile, punându-se în dificultate interesele naționale de securitate.

Bunăstarea unei naţiuni trebuie pusă în relație strânsă cu evoluţiile şi conexiunile dintre cetățenii şi organizaţiile civile interne, indiferent de natura acestora. Iar cei ce conduc trebuie să vadă întreg ansamblul şi să identifice modelele de evoluţie şi soluţiile ce se prefigurează la niveluri mai largi, pentru a reuși să se adapteze rapid la situație şi să o gestioneze fără fisuri.

Societatea de azi ca și cea de mâine are nevoie de o dezvoltată cultură de securitate, iar cadrul de bază adecvat creării şi dezvoltării unei astfel de culturi îl reprezintă organizaţiile, în general, şi organizaţiile de informații cu atribuţii specifice în sfera securităţii. Diada informație și scopul organizațional, reprezintă cheia de înțelegere a culturii organizaţionale moderne.

Informația reprezintă mai multă cunoaștere și un factor de putere neegalat doar în mâna acelor lucrători operativi de intelligence, cu minți aerisite, care înțeleg cum poate ca aceasta să determine atingerea unui scop sau valorificarea unei oportunități. Ca urmare, puterea unei organizații de informații rezidă din capacitatea specialiștilor săi de a percepe și identifica, a colecta, a analiza și a pune în relație elementele care le unesc și a valorifica produșii de informații, utili și, în același timp, de a proteja propriile informații operative. În același registru, se poate afirma că puterea unui națiuni este dată de puterea organizațiilor sale de intelligence și a lucrătorilor săi operativi.

„Un bun ofiţer operativ sau analist de informații „trebuie să fie perceptiv în privința oamenilor, capabil să lucreze bine cu ei, mai ales în împrejurări dificile, să aibă capacitatea de a deosebi minciuna de adevăr, eroarea de realitate, să discearnă între închipuire şi realitate, între obiectivism şi subiectivism, esențialul de ceea ce nu este esențial, să posede spirit iscoditor, să aibă o doză de ingeniozitate, să acorde atenție detaliilor, să aibă un dezvoltat spirit de observație, să fie capabil să-şi exprime în mod clar ideile, să aibă răbdare, să ştie când să tacă, să se poarte ca un desăvârșit anonim.

În plus, să aibă aptitudinea de a se acomoda rapid cu orice împrejurare, să ştie să asculte şi să stea de vorbă cu oameni din diverse categorii sociale, de la cel mai umil până la academician, să nu fie nepăsător şi superficial, să fie activ în orice împrejurare, conştiincios şi bine motivat în ceea ce întreprinde, să aibă capacitatea şi priceperea de a cunoaşte, de a capta simpatia şi a influența în sensul dorit persoana vizată. Trebuie să ştie să încheie uşor şi rapid o discuţie, să evite impasurile în momente critice. Să fie cult, inteligent şi competent profesional, serios şi integru moral, plăcut, agreabil, convingător, "fascinant". Să evite a face "gafe" de cultură generală, confuzii grave de natură să provoace râsul şi ironia. Prin atitudinea sa, să nu stârnească repulsie, invidie, dispreţ sau ostilitate şi să-i ia pe oameni aşa cum sunt.[7]*"*

Notă:

Materialul a fost extras și adaptat din lucrarea „Despre intelligence și putere", Editura Militară, București, 2009, pp.352-371, autor, Stan Petrescu.

Bibliografie

Blin Arnaud, Chalind Gerard, Gere Francois: "Puteri şi influenţe. Anuar de geopolitică şi geostrategie, 2000-2001", Editura "Corint", 2001;

Inteligence Services And Democracy. Geneva Centre for Democratic Control of Armed Forces, Switzerland, Geneva, 2002, www.dcaf.ch;

Jacques Baud: "Encyclopedia du renseignement et des services secrets", Paris, 1998 ;

Marian Enache: "Exercitarea funcţiei de control parlamentar asupra Serviciului Român de Informaţii", în "Controlul parlamentar", Editura "Polirom", Iaşi, 1997 ;

Matthew, Wiebws: "The Importance of Signals Intelligence in the Cold War", în "Intelligence and National Security", number 1, vol. 16, spring 2001 ;

Mireille Rădoi: „Serviciile de informaţii şi decizia politică", Editura Tritonic", Bucureşti, 2003 ;

Sergiu Tămaş: "Dicţionar politic", Editura "Şansa", Bucureşti, 1996 ;

Stan Petrescu, „Arta și puterea informațiilor", Editura Militară, 2003, p.297.

Stan Petrescu, „Arta şi puterea informaţiilor”, Editura Militară, 2003;

Stan Petrescu, „Despre intelligence și putere”, Editura Militară, București, 2009, pp.352-371;